

УДК 37(092):[159.937+159.942.52]:7.044

Сиротич Н.Б.,

асистентка кафедри дошкільної освіти

Педагогічного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка

К.Д. УШИНСЬКИЙ ПРО ВАЖЛИВІСТЬ «ВИРАЖЕННЯ ДУШЕВНИХ ПОЧУВАНЬ» У СПРИЙНЯТТІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА ТЕАТРУ

У статті розкривається важливість формування у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку здатності правильно сприймати та аналізувати твори мистецтва театру через призму «душевних почувань», визначених та охарактеризованих К. Ушинським.

Ключові слова: мистецтво театру, театральне сприймання, майбутні дошкільні педагоги, «душевні почування», синкретична природа театального мистецтва.

У сучасних умовах розвитку суспільства пріоритетного значення набуває проблема підготовки педагогічних кадрів, які формуватимуть особистість дитини у дошкільному віці. У Законі України «Про освіту» зазначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів <...>, виховання моральних якостей <...>, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу» [2], забезпечення держави кваліфікованими, розумними й творчими фахівцями.

Поняття «творчість» співзвучне не лише з такими поняттями, як «естетика» чи «культура», але, безумовно, й «мистецтво», і саме майбутні вихователі дітей дошкільного віку повинні володіти високим рівнем «розпізнавання» справжнього мистецтва. Саме вони покликані пізнавати та вивчати справжнє мистецтво, відкидаючи його замінники, та навчати цьому своїх вихованців, іншими словами, мають володіти мистецтвом пізнання мистецтва, адже педагогічна дія ще з давніх часів вважається мистецькою та творчою.

Аналіз науково-теоретичних праць дає можливість констатувати зацікавленість вчених питаннями значення естетичного виховання та культурного розвитку для становлення особистості педагога

(І. Зязюн, Л. Масол, О. Отич, О. Половіна, Л. Сохань, Н. Яструбова та інші), поєднання різних видів мистецтва з метою творчого розвитку професійних умінь майбутніх педагогів (І. Гринчук, Л. Масол, Г. Падалка, Ж. Сироткіна, Н. Швець, Г. Шевченко та інші), формування уміння творчо самовиражатися (Л. Виготський, В. Моляко, Я. Пономарьов та інші), зокрема, засобами театрального мистецтва (В. Абрамян, С. Єлканов, Г. Єскіна, І. Зайцева, А. Капська, Н. Ксенофонтова, Н. Миропольська та інші). У численних дослідженнях сучасних науковців (О. Богініч, Т. Борисової, О. Приходько, Л. Луганської, Р. Берези, І. Цоя, І. Сілютіної, А. Первушиної) пропонуються цікаві форми поєднання загальнопедагогічних та мистецьких дисциплін. Учені досліджують процес впливу засобів театрального мистецтва на естетичний розвиток майбутніх учителів та вихователів.

Професія дошкільного педагога вимагає постійного самовдосконалення, вміння відповідати на виклики часу та соціуму, а також набуття нових професійних якостей, розвитку творчих здібностей через призму формування емоційної культури педагога.

Так, І. Сілютіна називає емоційну культуру найважливішою характеристикою майбутніх педагогів і додає, що на формування цієї культури впливає мистецтво, яке може бути використане як інструмент естетичного та духовного розвитку людини [6].

Вочевидь, не кожен вид мистецтва сьогодні можна назвати добрим та корисним інструментом, що допомагає народжуватися естетичним переживанням, пробуджувати різноманітні почуття, думки, творче натхнення. Так, О. Комаровська «популярне» і «масове» мистецтво характеризує за допомогою твердження Д. Леонтьєва: «Мистецтво вийшло за межі палаців та маєстків, закрокувало вулицями та, «продавши» душу засобам тиражування та масової комунікації, увійшло до нашого побуту» [3, 6]. Іншими словами, сучасному мистецтву не вистачає глядача, який умів би по-справжньому аналізувати твори мистецтва, пропускаючи їх насамперед через глибокі та світлі почуття, які К. Ушинський характеризує як «душевні почування» – «відгуки душі на її ж власні відчуття», ще більше споріднені з душею, аніж відчуття [7, 323].

Опрацювання наукових джерел дало змогу дійти висновку про те, що на сьогодні має слабе теоретичне обґрунтування та потребує подальшого дослідження питання естетичного розвитку майбутніх

дошкільних педагогів засобами театрального мистецтва, зокрема, формування у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку здатності правильно сприймати та аналізувати твори мистецтва театру.

Метою нашої статті є окреслення ролі мистецтва театру у формуванні професійних якостей майбутнього дошкільного педагога щодо введення дітей дошкільного віку у світ театралізованої діяльності.

На думку І. Новікова, за своєю ідейною спрямованістю мистецтво має низку ознак: «“фотографує” кожний крок людини; є <...> ниткою, яка зв’язана із вихованням, політикою та виробництвом; відображаючи реальне життя, створює “наче інше життя”, і ми віримо йому <...>; за кожним кроком мистецтва стоять долі людей; для того щоб глибше пережити те, що відбувається у людському світі, потрібно звернутися до мистецтва; людство, у якому немає витворів мистецтва, стає байдужим та мовчазним, воно “дичавіє і вироджується”; мистецтво переживає період “інфляції” тоді, коли епітети “талановитий”, “яскравий”, а то й “геніальний” роздаються направо і наліво»; «мистецтво оточує нас, пронизує все навкруг нас – як повітря. <...> Вулиця, якою ми йдемо, будинки, меблі, музика, яку ми чуємо не лише в концертних залах і театрах, але і щоденно по радіо... – у всьому цьому є або мистецтво, або його замітник, сурогат. Розібратися у цьому, відділити непотрібні домішки... – справа і захоплююча, і складна» [5, 3–28].

Вважаємо, що майбутні вихователі дітей дошкільного віку повинні володіти високим рівнем аналізу та пізнання справжнього мистецтва, адже воно завжди створює передумови для творчого розвитку дитини та є великим рушієм творення культури суспільства. І саме феномен творчості допомагає творцям бачити потреби «соціального» й «культурного» через призму свого світосприйняття. На думку А. Гаральського, пов’язані із творчістю переживання, які психологи називають емоціями, насправді для творця є чимось таким, що схоже на тліючі жаринки, котрі залишаються після завершення творчості і «стають джерелом бажань і прагнень, планів та вчинків, здобутків» [1, 11].

К. Ушинський називав ці «жаринки» «почуваннями», вважаючи, що термін «почуття» надто загальний за своїм змістом, адже у різних мовах характеризує собою одночасно чуття слуху, зору,

нюху і внутрішні душевні почуття: «Звісно, як ті, так і інші можна назвати актами душі, а проте кожний з нас надто ясно усвідомлює відмінність між цими актами для того, щоб змішати їх під однією спільною назвою». Одні з цих актів (чуття слуху, зору, нюху) К. Ушинський називає «безпосередніми відгуками душі на зовнішні враження <...> – відчуттями», а інші (внутрішні душевні почуття) учений характеризує як відгуки душі на самі відчуття і формулює для цього твердження нову дефініцію – «почування» [7, 323].

Ми проаналізували характеристику «почувань» К. Ушинського, структурували їх та розробили схеми аналізу творів мистецтва театру під час вивчення студентами спеціальності «Дошкільна освіта» навчальних предметів дисциплін художньо-естетичного спрямування.

Вважаємо, що саме мистецтво театру завдяки своїй синкретичній природі дає змогу студентові якнайповніше пізнати й безпосередньо торкнутися тем і образів різних видів мистецтв, а отже, торкається усіх його «душевних почувань».

К. Ушинський «душевні почування» поділяє на два роди – душевно-сердечні («такі, які породжуються з відношення уявлень до наших прагнень; породжуються оцінкою сердечною, <...> нашими природженими прагненнями») та душевно-розумові («такі, які супроводять розумовий процес пристосування нових уявлень до плетениць і сіток колишніх; породжуються розумовою оцінкою»). Душевно-сердечні почування К. Ушинський поділяє на задоволення і незадоволення, потяг і огиду, гнів і доброту, страх і сміливість, сором і самозадоволення. Також він пропонує інші види почувань, частина яких належить лише до категорії душевно-розумових – почуття схожості і відмінності, чекання, розумового напруження, обману, несподіваності, сумніву, впевненості, непримиренного контрасту, успіху тощо [7, 329–377].

У процесі вивчення дисциплін художньо-естетичного спрямування ми запропонували відвідування студентами (50 осіб) театральних вистав (4 вистави). Після перегляду вистави студенти отримували завдання детально проаналізувати спектакль за таким планом: 1) зміст вистави; 2) режисерська постановка; 3) ідеї сценаріста, гримера та костюмера; 4) акторська гра; 5) хореографічна постановка; 6) «музична мова» вистави. Кожен із пунктів студенти мали самостійно розкрити, враховуючи в аналізі кожного з пунктів

плану почуття, які потрібно було виразити митцям сцени через акторську гру, музику, танець чи декорації.

Для перегляду студентами ми обрали по дві вистави із репертуару для дітей дошкільного віку та із репертуару для дорослих, запропонувавши їм після перегляду перших двох вистав (дитячої та дорослої) шестистапний план аналізу театральних творів, вказаний вище, а після перегляду інших двох вистав (дитячої та дорослої) – не лише план аналізу, але й список та характеристику «душевних почувань» за К. Ушинським (задоволення, незадоволення, гніву, доброти, страху, сміливості, сорому, самозадоволення, схожості і відмінності, чекання, розумового напруження, обману, несподіваності, сумніву, впевненості, непримиренного контрасту, успіху).

У першому випадку детально та глибоко проаналізувати вистави вдалося лише близько 12 % студентів, у другому – 56 %, а це більше майже у п'ять разів.

Як бачимо, детальний та глибокий за змістом перелік «душевних почувань» К. Ушинського допоміг студентам докладніше проаналізувати мистецькі твори, не обмежуючись лише опосередкованими враженнями та особистим емоційно-ціннісним досвідом, адже «вплив мистецтва на особистість являє собою цілісний системний акт», у якому взаємодіють такі його складові, як система засобів художньої виразності твору, різноманітні психологічні механізми акторської дії, ефект «післядії» тощо [4, 8].

Навчання сприйняттю й аналізу творів мистецтва театру майбутніх дошкільних педагогів не лише допомагає у формуванні емоційно-ціннісної сфери особистості студента, навчанні емпатії, але й сприяє виникненню морально досконалих «душевних почувань», народженню «почуття того, що називають театральним хвилюванням, яке змушує акторів та глядачів «дихати в такт», з'єднує їх протягом кількох годин непомітними нитками, по яких проходять сильні нервові імпульси, змушує переживати побачене ще тривалий час після закінчення вистави, спонукає переосмислювати власне життя» [3, 5].

Вважаємо доцільним та необхідним подальше вивчення питання формування у майбутніх дошкільних педагогів здатності аналізувати твори мистецтва театру, використовуючи з допоміжного дидактичного матеріалу для аналізу мистецького твору спеціально розроблені психолого-педагогічні та мистецькі матеріали, зміст

яких стосується характеристики синкретичної природи мистецтва театрального жанру та психолого-педагогічних особливостей сприйняття акторської дії й задуму режисера-постановника.

Виховання у студентів спеціальності «Дошкільна освіта» почуття «театрального сприймання» – це систематичний і цілеспрямований процес, покликаний сформувати педагога, який відрізняє справжнє мистецтво від кітчу і має постійне прагнення та потребу аналізувати особистий погляд на мистецькі твори через власні «почування», адже, на думку К. Ушинського, «ніщо – ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так ясно і правильно нас самих і нашого ставлення до світу, як наші почування: в них чути характер не окремої думки, не окремого рішення, а всього змісту душі нашої та її ладу» [7, 326]. Тільки оволодівши вмінням розуміти власні «почування», майбутній дошкільний педагог зможе розкрити перед дітьми чарівний світ театрального мистецтва.

Джерела

1. Гаральский А. Теория творчества / А. Гаральский ; пер. с польск. В. Яворовский, В. Игнатов, Т. Милова, И. Бобков. – СПб. : Невский Простор, 2004. – 204 с.
2. Закон України «Про освіту»: З внес. змінами і допов. від 23 берез. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 21. – Ст. 84.
3. Комаровська О.А. Театр і школа: виховують однодумці : кн. для вчителя та батьків / О.А. Комаровська. – Ніжин : ТОВ «Вид-во “Аспект-Поліграф”», 2006. – 92 с.
4. Крупник Е.П. Психологическое воздействие искусства / Е.П. Крупник. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 1999. – 240 с. : табл., илл.
5. Новиков А.И. Музы среди людей. Публицистические очерки / А.И. Новиков. – Л. : Детская литература, 1976. – 190 с. : илл.
6. Сілютіна І.М. Формування емоційної культури студентів педагогічного училища засобами мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Сілютіна І.М. ; Луганський держ. пед. ін-т ім. Т.Г. Шевченка. – Луганськ, 1998. – 17 с.
7. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / К.Д. Ушинский ; редкол.: В.Н. Столетов (пред.) и др. – К. : Рад. шк., 1983. – 488 с. – (Пед. б-ка).

В статье раскрывается важность формирования у будущих воспитателей детей дошкольного возраста способности правильно воспринимать и анали-

зировать произведения искусства театра через призму «душевных чувств», определенных и охарактеризованных К. Ушинским.

Ключевые слова: искусство театра, театральное восприятие, будущие дошкольные педагоги, «душевные чувства», синкретическая природа театрального искусства.

The article explains the importance of development of future preschool teachers' ability to perceive and analyze works of the art of theatre through the lens of "emotional feelings" correctly as they were defined and characterized by K. Ushynskyi.

Key words: art of theater, theatrical perception, future preschool teachers, emotional feelings, syncretic nature of dramatic art.

УДК 378: 371.13: 37.015.2

Сьома С.О.,

аспірантка Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К.Д. УШИНСЬКОГО В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

У статті розглядаються актуальні питання впровадження у навчально-виховний процес освітньо-виховної системи «Мала академія наук» творчої спадщини основоположника вітчизняної наукової педагогіки К.Д. Ушинського. Висвітлюються організаційно-технологічні особливості навчання і виховання інтелектуально обдарованої учнівської молоді у наукових гуртках МАН на основі ретроспективного осмислення і використання теоретичної спадщини К.Д. Ушинського. Акцентується увага на питаннях оновлення та подальшого вдосконалення функціонування МАН України як складової системи позашкільної освіти держави.

Ключові слова: педагогічні погляди К.Д. Ушинського, позашкільна освіта, Мала академія наук України, інтелектуально обдарована учнівська молодь.

Серед цілей і завдань сучасної системи освіти держави важливою є підтримка обдарованої особистості, розвиток її творчого та інтелектуального потенціалу, розроблення відповідних стратегій навчання і виховання. Така позиція вимагає від позашкільної освіти